

Pratarmė

Šios knygos idėja kilo kaip natūrali reakcija į Ukrainoje pradėtą karą. Norėjosi sukurti terpę, kuri leistų papasakoti istorijas – liudijimus žmonių, nukentėjusių nuo karo, priverstų bėgti iš savo šalies, ieškančių savo vietos naujoje realybėje, naujoje šalyje. Klausyti, stebėti ir fiksuoti, čia ir dabar, kai viskas dar taip gyva, vyksta šiuo metu.

Ieškojau kuo jautresnio, sau artimiausio būdo užmegzti ryšį, išgirsti kitą žmogų. Ir man tuo būdu tapo gyvas portreto piešimas. Norėjosi fiksuoti ne tik faktus, bet ir jausmą... Greitas eskizavimas, daug negalvojant, gal labiausiai leido tą padaryti. Reikėjo tik atsiverti ir fiksuoti – ne vertinant, o būnant kartu. Dirbdama po truputį supratau, kad tas buvimas kartu jau pats savaime yra labai svarbi šio vyksmo dalis.

Mintis buvo kuo lengvesne ranka, kuo mažiau sudrumsčiant, prisiliesti prie kažko autentiško ir itin jautraus. Per žmogaus veidą, per netikėtą išraišką, akimirką apsinuoginusį liūdesį akyse ar viltį trumpoje šypsenoje nerti giliau... O panėrus galbūt atrasti kažką labai pažįstamo: bendrą skausmą, bendrą viltį ir tą patį norą sugrįžti į savo namus.

Kiekviena istorija – akmenėlis iš milžiniškos tikrovės mozaikos. Renku tuos akmenėlius, juos dėliuju, stengiuosi nevertinti, o tik stebiu, kas iš to susidėlios...

Lina Šlipavičiūtė-Černiauskienė

16 skirtingų profesijų ir patirčių, vos tik į paauglystę įžengusios mergaitės ir brandos sulaukusios moterys, kaip ir milijonai kitų ukrainiečių, gyveno įprastą gyvenimą. Mokėsi, dirbo, puoselėjo namus, kūrė verslus, augino vaikus, svajojo ir planavo. Iki 2022-ųjų vasario 24-osios, kai visų jų gyvenime nutiko karas.

Atėjūnų kerziniai batai iššpyrė iš nusistovėjusios kasdienybės, išmušė pagrindą iš po kojų, atėmė namus, ateities svajones, atplėšė nuo sūnų, tėvų, vyrų ir brolių. Artimųjų žūtys, sudarkyti, išniekinti kūnai, susprogdinti namai, pakrikusi psichika ir nuolatinis klaikas, jaučiant, kaip mirtis alsuoja į pakaušį, – tokio turinio prisipildė jų dienos ir valandos. Prasidėjo nuožmios lenktynės su mirtimi.

Šias ištrūkusias iš pragaro pasakotojas likimas atvedė į Lietuvą. Dažną su vienu viena kuprine, kurioje pora pakaitinių rūbų ir plėnimis pavirstas buvęs gyvenimas.

Čia, atkirstos nuo artimųjų, kamuojamos ilgesio ir išgyvenusiojo kaltės, jos bando pradėti nuo nulio. Tebekrūpčioja nuo praskrendančių lėktuvų gausmo ar trankių fejerverkų ir sapnuoja plačiažiedes Ukrainos saulėgrąžas.

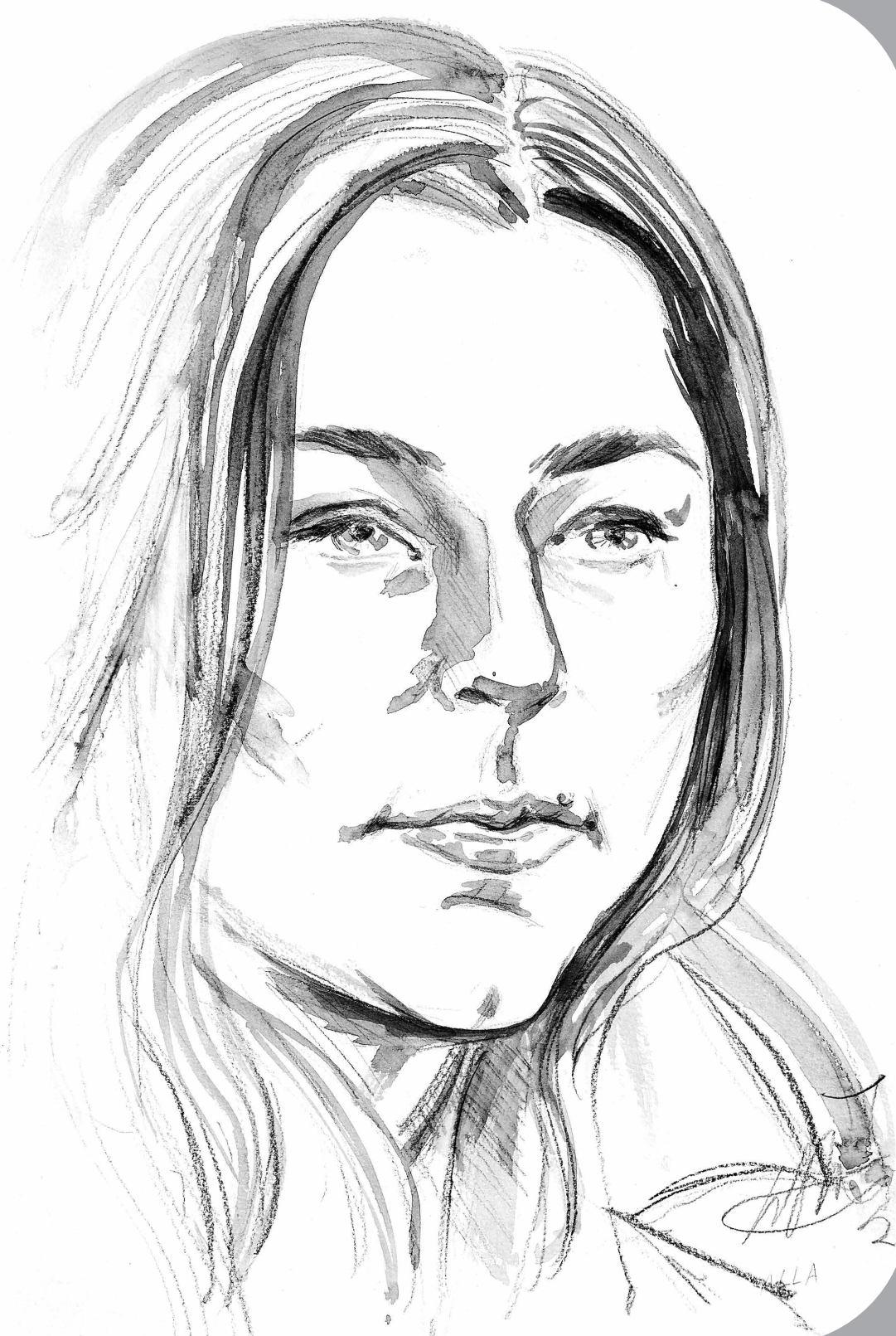
Šioje knygoje tik 16 karo liudijimų. Autentiškų, unikalių ir sukreciančių. Kodėl privalome juos išgirsti? Kad neapsnūstume, nenurimtume, nesusitaikytume. Kad nuolat prisimintume, jog tebevyksta žūtbūtinė kova tarp gėrio ir blogio. „Mes kovojame ne *prieš*, – pasakys vienas šios knygos herojus, – o *už*. Už tuos, kuriuos mylime, už teisę gyventi savo žemėje.“

Pridurčiau: ir už visus mus. Už mūsų saugumą, mūsų pasirinktą laisvę.

Palmira Galkontaitė

Ala, 39 metai,

muzikantė, meno mokyklos pedagogė, Irpinė

Sausio 1 d.

Jaučiuosi taip, tarsi stovėčiau prie atvirų vartų į nežinią. Smalsu ir šiek tiek baugu į ją žengti. Kas laukia manęs, mano artimųjų 2022-aisiais? Kokie jie bus visiems, kurie mums brangūs? Vieni kitiems linkėjome laimės, sveikatos, ramių ir gerų metų.

Pandemija uždarė koncertų sales. Sunkus metas muzikantams. Labai tikiuosi, kad greitai pavyks įveikti tą nelemtą koroną ir mes vėl galėsime lipti į sceną groti savo žiūrovams. Kaip pasiilgau to nervinio drebulio prieš koncertą, tos tiesioginės akistatos su klausytojais. Regis, net bandūros stygos į mano pirštus atsiliepia gailiai, gailiai.

Dar visai neseniai tekdavo gerokai suktis, kad galėčiau priimti visus norinčius mokytis groti bandūra. Taip, atgyja, atgyja tradicinė ukrainiečių muzika. Vis daugiau jaunimo ja susidomi. Labai tuo džiaugiuosi. Laukiu, kada mokykloje vėl sušį įprastas šurmulyš. Jau tuoj, jau po savaitės. Labai laikiu.

Vasario 17 d.

Mokykloje visi tik ir šneka apie karą. Vieni įsitikinę, kad karas tuoj tuoj prasidės. Kad ne šiaip sau Rusija sutelkė tokias galingas pajėgas Ukrainos pasienyje. Kiti skuba neigti. Aišku, įsiplieskia ginčai.

– Apie ką čia šnekat? Koks karas? XXI amžiuje? Vidury Europos! Baitkit tik! Nesąmonė!

– Ne pirmą kartą mes gąsdinami.

– Manot, tas Putinas visai nuprotėjo ir jo aplinkoje neatsiras nė vieno blaiviai mąstančio, kad neleistų, jog tai nutiktų?

O man atrodo, kad aš jau kurį laiką užuodžiu karo kvapą. Štai ir vakar kalbėjau su Artiomu. Brolis tepasakė: „Turim ruoštis, maže. Tik laiko klausimas, kada visa ta pekla užvirs.“ Jei brolis sako, brolis žino. Vis dėlto jau aštuoneri metai kare, nuo pat 2014 metų Krymo okupacijos, kai užsirašė savanoriu.

Karas keičia žmones. Tioma niekada nebuvo atlapaširdis jautruolis, bet per tuos aštuonerius metus tapo dar rūstesnis. Ciniškesnis. Ir tai suprantama, kai nuolat, kasdien susiduri su mirtimi, kai įpranti netekti draugų, bendražygių.

– Jūs gyvenate taip, tarsi nieko nevyktų, – piktinosi brolis. – Tarsi nematote, kad iš tiesų karas trunka jau aštuonerius metus. Donecke, Luhanske, Kryme. Nenorite matyti, nes asmeniškai tai jūsų neliečia. Praregėkit pagaliau!

Nuojauta verčia juo tikėti. Visi tie pranešimai apie grėsmę, amerikiečių, britų žvalgybos įspėjimai apie galimą plataus masto Rusijos karinį įsiveržimą, iš šalies atšaukiami Amerikos diplomatai, raginimai susikrauti pavojaus kuprinę baugina. Tačiau vis vien negaliu suvokti, kad visa tai, ką matydavau filmuose, galėtų nutikti čia, dabar, man, mano šaliai.

Vasario 18-oji

Volodia nuvažiavo pas savo mamą į Babincus. Netoli, nuo Irpinės per upę – Buča, o ten jau ir Babincai. Vos už 30 kilometrų nuo Irpinės. Pabus savaitę. Aplankys, padės ūkyje. Po vyro mirties anyta liko viena, tad Volodia dažną savaitgalį vyksta pas mamą. O kaipgi kitaip? Ir jai ramiau, ir jam. Kaip visuomet, namo parveš stiklainiukų su mamos konservuotomis daržovėmis ir vaisiais.

Vasario 19 d.

Užėjo švarinimosi priepuolis. Sutvarkiau spintas, surinkau visus nešvarius rūbus, viską išskalbiau. Popiet nuėjau į pirčių kompleksą, į sauną. Kaitinausi ir alpėjau iš malonumo. Jaučiau, kaip kaitra iš mano kūno pašalina visus šlakus. Norėjosi išūrti ir atgimti švariai švariai.

Kai grįžau namo, ėmiau rinkti visus svarbiausius dokumentus – pasą, buto nuosavybės liudijimą, peržiūrėjau rūbus ir į atskirą lentyną susidėjau

tuos, kurių galėtų prirėkti. Nežinau, kodėl tai dariau. Tiesiog jaučiausi ramiau turėdama visa tai po ranka. Kad jeigu kas, būčiau pasiruošusi. Vakare užsidegiau žvakę. Ilgai žiūrėjau į jos liepsną ir galvojau, kad neramūs, oi kokie neramūs, tie pirmieji naujų metų mėnesiai. Širdyje vis labiau jaučiau, kad artėja kažkas neišvengiamo. Ir tas „kažkas“ labai baisu. Siaubinga.

Vasario 23-ioji

Nė vienas iš dvylikos mano mokinių šiandien nepraleido užsiėmimų. Visi lyg kareivukai tvarkingai atvyko į pamokas. Šaunuoliai. Ypač keturiolikametė Svitlana. Taip stengiasi, prašo užduoti jai daugiau savarankiškų pratimų. Sutarėme, kad rytoj paruošiu jai užduočių savaitgaliui.

Mokykloje užsibuvau iki vėlumos. Su Jelena Anatoljevna aptarėme galimus būsimų koncertų dalyvius. Įprasta pusantrų valandos kelionė namo, metro ir mikriuku, stebėtinai neprailgo. Tuos vienuolika kilometrų nuo Kyjivo į Irpinę važiauvau panirusi į savo mintis. Kaip ir dauguma po darbo dienos pailsusių, snūduriuojančių bendrakeleivių.

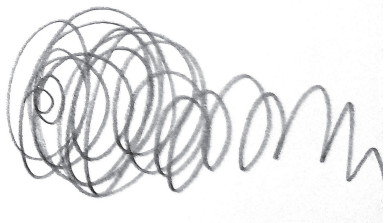
Namie pasitiko Artiomus. Buvo kiek įsitempęs. Rytoj jo laukė antroji operacija.

Neaišku, iš kur Artiomui įsimetė ta keista liga, dėl kurios jam, jaunam vyrui, ėmė dilti sąnariai. Liga, kuri paprastai ištinca pagyvenusius žmones. Gal nuo to nuolatinio sunkumų tampymo, gal nuo nuolatinio tūnojimo drėgnuose apkasuose. Menkiausias judesys sukeldavo didžiulį skausmą. Jam, kaip kariškiui, priklausė nemokama abiejų kojų operacija. Pirmąją atliko prieš pat Naujuosius, gruodį. Po dviejų mėnesių reabilitacijos atliks antrąją. Jau rytoj tėtis veš jį į ligoninę.

Per tuos porą mėnesių namuose Tioma akivaizdžiai atsigavo, net priaugo svorio. Slampinėja po mūsų mielą miestuką Irpinę, stebi ramiai vaikštinėjančius žmones, kavinėse prisėdusius kavos, besiglaustančias porėles, žaidžiančius, dūkstančius vaikus ir jaučiasi tarsi patekęs į kitą planetą. Taip šis pasaulis skiriasi nuo to, kuris yra ten, karo zonoje.

– Vadinasi, ne veltui mes ten, – sako. – To reikia, kad čia būtų ramu. Tikiuosi, kad rytdienos operacija taip pat bus sėkminga. „Žinoma, jeigu nebus karo“, – vis kartoja Artiomas. Ši frazė lyg leitmotyvas lydi visus mus pastaraisiais mėnesiais.

Vasario 24-oji

Ne iškart supratau, kas vyksta. Pažadino po langais kaukiančios automobilių signalizacijos. Buvo penkios ryto. Dar geras dvi valandas galėjau pamiegoti. Pirmos pamokos numatytos tik nuo pietų. Apsiverčiau ant kito šono, užsitraukiau antklodę iki ausų ir bandžiau toliau miegoti. Ir štai tada pro snūdą išgirdau garsą, kurio niekada anksčiau nebuvau girdėjusi. Pašokau ir suklausau. Pastvėriau mobilųjį. Karas! Prasidėjo.

Nulėkiau į kitą kambarį, kuriame miegojo prieš kelias dienas specialiai dėl Artiomo iš kaimo atvažiavęs tėtis ir brolis. Surėkiau: „Karas!“ Tėtis iš karto puolė jungti žinių. Brolis atrodė visiškai ramus. Caktelėjo liežuvium ir ištarė: „Na štai. Viskas.“

Tas jo pasakymas buvo be baimės, be džiaugsmo, be siaubo. Tik fakto konstatavimas. Supratau jį. Tas nuolatinis laukimas kažko siaubingo gerokai alina. Tada pagalvoji, geriau jau siaubinga pabaiga nei siaubas be pabaigos. Puoliau skambinti į kaimą mamai. Ji jau buvo pakirdusi. Girdėjo sprogimus, tik jai nereikėjo skaityti žinių, kad suprastų, kas tai. „Tai“ nuo šiol virs kita mūsų realybe.

Paskambinau Volodai. Atsiliepė mieguistu balsu. Surikau: „Miegi? Pabusk! Karas prasidėjo!“

Visos pamokos mokykloje nukeliamos neribotam laikui. Brolis apie operaciją nebeužsiminė. Laukė savo vadovybės nurodymo, kur turįs prisistatyti. Tėtis išėjo į parduotuvę. Grįžo nieko nenupirkęs. Sakė, kad

prie bankomatų, prie parduotuvių nusidriekė ilgiausios eilės, kad daugiau nei valandą atstovėjęs parduotuvėje rado tuščias, lyg šluote iššluotas lentynas.

Sėdėjome nosis subedę į mobiliuosius. Naršėme, kur slėptuvės. Aptikome, kad iki artimiausios tektų bėgti geras 15 minučių. Mūsų daugiabučio gyventojai puolė iškraustyti rūsių po namu. Gaudėme informaciją. Prasiidėjo visai netoli mūsų esančio Hostomelio oro uosto apšaudymas. Tris valandas be paliovos šaudė. Buvo aišku, kad įsibrovėliai veršis link Kyjivo. Irpinė – kaip tik pakeliui.

Tėtis pasišovė kuo skubiau nuvežti mane į kaimą pas mamą. Kaimelis Byšivas nuošaliau, saugesnė vieta pralaukti. Tik niekas nežinojome, kiek pralaukti. Tris, keturias dienas ar mėnesių mėnesius? Labai nenorėjau palikti namų, labai nenorėjau išvažiuoti. Tačiau tėtis, brolis, Volodia ir mama mygo ir mygo – važiuok.

Vasario 25-oji

Paskambino vieno mano mokinio mama. Ji ištekėjusi už lietuvio. Vakar jie visi išvažiavo į Vilnių. Dar spėjo. Pakvietė mane atvažiuoti į Lietuvą.

Vasario 26-oji

Atsisveikinau su savo kambariu, su savo butu, širdžiai mielais daiktais. Mudviejų su Artiomu vaikystės namais. Ten užaugome. Vaikiški piešiniai, sveikinimo atvirukai, skirtingomis progomis dovanoti suvenyrai. Užsimerkusi galėčiau pasakyti, kur kas padėta. Lytėjau žvilgsniu visa tai, kas lydėjo nuo vaikystės, lyg fotografuodama dėjausi atmintin ir galvojau, ar dar kada čia sugrįšiu.

Susikroviau į krepšį keletą šiltesnių megztinių, miegmaišį, dokumentus, kelias knygas apie muziką ir... visą veido priežiūros kosmetiką. Mažas kas. Pasiėmiau bandūrą, pakaitines stygas. Regis, viskas.

Po dviejų dienų pirmą kartą išėjau iš namų. Miestas pasitiko apokaliptiniais vaizdais. Klaiki tuštuma. Ir tylą, kurią perskrodžia artilerijos salvės ir tolumoje dunksintys sproginiai.

Nuo 22 iki 7 val. ryto įvesta komendanto valanda. Miestas paniro į tamsą. Niekas nedrįso degti šviesų, langus uždangstė storomis užuolaidomis. Viešasis transportas sustabdytas. Metro stotys virto slėptuvėmis.

Vaikystėje mėgdavau žiūrėti filmus apie karą. Herojiškus, taurius, būtinai su teisinga pergale. Atrodė, kad visa tai įmanoma tik kine, kad niekada nepasikartos.

Kaip keista sakyti sau ir kitiems: „iki karo“ ir „po karo“. Kai sakydavome „iki karo“, galvodavome apie laikotarpį iki Antrojo pasaulinio karo ir po jo. O čia „iki karo“ reiškia gyvenimą iki 2022-ųjų vasario 24-osios ir po jos. Po dienos, kuri apvertė, perskėlė, suluošino ir pakeitė visų mūsų, ukrainiečių, gyvenimą.

Vakare jau buvome Byšive, pas mamą.

Vasario 28-oji

Skambino Vladimiras. Dėkui Dievui, gyvas. Tos žinios gali išvartyti iš proto. Kai-me šeiminkauja okupantai. Kas nespėjo pabėgti, tapo gyvais įkaitais. Apleistuose, paliktuose namuose ir kiemuose įsikūrė iš pradžių kadyrovcai, vėliau rusai. Meldžiau jo, kad skambintų ryte ir vakare, kitaip išprotėsiu. Jis, kaip visuomet, ramino. Sakė, kad Babincai okupantų nedomina, jie traukia toliau, link Kyjivo. Siaubas! Kas laukia mūsų? Ar atsilaikysime?